

BIBLIOGRAFIA

SMERNICE PRE NÁRODNÉ BIBLIOGRAFIE V DIGITÁLNO M VEKU

Za posledných desať rokov prešli národné bibliografie dramatickými zmenami. Výraznou zmenou je najmä to, že stále väčšie množstvo bibliografických záznamov reprezentujú elektronické zdroje a národné bibliografické agentúry dopĺňajú, resp. nahrádzajú tlačene verzie národnej bibliografie verziou elektronickou. Aj tento fakt prispel k vytvoreniu **Pracovnej skupiny IFLA pre vznik Smerníc pre (elektronické) národné bibliografie**.

V roku 2004 začala skupina pracovať na analýze používateľov a kontexte využívania národných bibliografií v digitálnom veku. S referátom o stave a štruktúre pripravovaného dokumentu vystúpila na 73. konferencii IFLA v Durbane vedúca pracovnej skupiny Dr. Maja Žumerová z Ľubľanskej univerzity. Konečná verzia smerníc bude v krátkom čase dostupná na pripomienkovanie.

Originálny text príspevku Žumer, Maja. *The new „Guidelines for national bibliographies in the digital age“* je na webovej adrese <http://www.ifla.org/iv/ifla73/index.htm>

ÚVOD

Pracovná skupina IFLA vychádza z nasledujúcej definície národnej bibliografie: „Národná bibliografia v modernom zmysle slova sa definuje ako kumulácia autoritatívnych a komplexných záznamov o národnej produkcii (t. j. produktov národného vydavateľského priemyslu) krajiny, publikuje sa pravidelne s čo najmenším oneskorením. Vytvára ju národná bibliografická agentúra v zhode s medzinárodnými štandardmi. Jednotlivosti menného popisu publikácie a autorstva sa podrobne skúmajú a verifikujú.“

V rámci svojej činnosti sa doteraz snažila hľadať odpovede na tieto kľúčové otázky:

- Ako definovať národnú produkciu (alebo produkciu národného vydavateľského priemyslu)?
- Aké sú jej hranice (geograficky, pojmovy)?
- Ktoré štandardy by sa mali aplikovať?
- Aké je primerané oneskorenie vo vydávaní národných bibliografií?
- Ktorý formát národnej bibliografie je najprimeranejší?

POUŽÍVATELIA NÁRODNEJ BIBLIOGRAFIE

Využívanie národných bibliografií v knižniciach je dostatočne zmapované, máme však nedostatok podstatných údajov o iných používateľoch. Okrem súčasných používateľov sa budeme musieť zamerať i na budúcich potenciálnych používateľov, a to nielen z hľadiska oprávnenosti tvorby národnej bibliografie, ale aj v záujme implementácie požadovaných služieb. V ďalšom texte uvádzame súčasných a potenciálnych používateľov (Žumer, 2005).

Knihovníci

■ **Katalogizátori** – potrebujú národné bibliografie priamo (t. j. na kopírovanie záznamov) alebo nepriamo, ako pomoc pri katalogizácii. V druhom prípade hľadajú po-

dobné bibliografické záznamy a predovšetkým autoritatívne záznamy (osobné mená, názvy korporácií).

- **Akviziční knihovníci** – potrebujú národné bibliografie na objednávanie publikácií, identifikáciu vydavateľov a distribútorov, status publikácie.
- **Budovanie fondov** – na analýzu dostupných publikácií, výber podľa kritérií budovania fondov i na informáciu o budúcich publikáciách (napr. využívanie záznamov CIP).
- **Referenční knihovníci** – pracujú v prospech koncových používateľov (vrátane návštevníkov knižnice, formálnych a neformálnych skupín, korporácií).
- **Manažment povinného výtlačku** – keďže existuje silná väzba národnej bibliografie a povinného výtlačku, dáta v národných bibliografiách môžu byť nástrojom na kontrolu a analýzu povinného výtlačku.
- **Ochrana dokumentov** – slúži na analýzu vydavateľských trendov a plánovanie ochranných postupov.

Koncoví používatelia

Táto skupina je veľmi rôznorodá, od návštevníkov knižnice až po používateľov so vzdialeným prístupom k online národnej bibliografii. Do tejto kategórie patria aj formálne a neformálne skupiny a korporácie. Jednotlivé národné modely sa výrazne odlišujú. Napríklad vo Veľkej Británii je národná bibliografia komerčným produktom a široká verejnosť ju vo veľkej miere nevyužíva, naopak, v škandinávskych krajinách sa národná bibliografia hojne využíva ako doplnok súborných katalógov. Pracovná skupina IFLA identifikovala veľké možnosti národnej bibliografie vo vzťahu k širokej verejnosti.

Knížny obchod

- **Vydavatelia** – komerčný a nekomerčný sektor, vládni a oficiálni vydavatelia používajú národné bibliografie na analýzovanie trhu a konkurencie.
- **Kníhkupci** – so zreteľom na ich potreby sa táto skupina podobá akvizičným knihovníkom a budovaniu fondov. Okrem toho zohrávajú funkciu referenčného knihovníka a možno dokonca nasmerujú zákazníkov do knižníc, kde nájdu už rozobraté publikácie.

Agentúry

- **Financujúce organizácie** – prostredníctvom národnej bibliografie študujú vplyv existujúceho financovania alebo plánujú budúcu politiku financovania.
- **Oficiálne štatistiky** – poskytujú štatistický rozbor publikačnej produkcie určitej krajiny.

Organizácie riadenia práv

Kvôli vysokej úrovni kontroly autorít a autoritatívnych dát o autorstve údaje národnej bibliografie môžu využívať a využívajú na podporu riadenia intelektuálnych práv inkasujúce spoločnosti, ako aj vládne organizácie zodpovedné za riadenie náhrad za zapožičanie práv.

Iné

Mohli by sme uviesť i mnoho ďalších špecifických používateľov, a tak na ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov využívania národnej bibliografie z Nórska:

- tlačiar na identifikáciu vydavateľov, aby im ponúkli spoluprácu,
- novinári na identifikáciu jazykových/žánrových/pôvodných podkladov v publikáciách,
- organizátori knižných veľtrhov,
- identifikácia prekladateľov zo špecifického a do špecifického jazyka,
- identifikácia ilustrátorov.

A napokon si musíme uvedomiť, že okrem „ľudských“ používateľov elektronických národných bibliografií je tu aj počítačový softvér, ktorý priamo získava národné bibliografické záznamy distribuovaným vyhľadávaním a zberom. Aj keď nejde o používateľov v pravom zmysle slova, tieto prípady predstavujú ďalšie technické požiadavky, ktoré treba brať do úvahy pri plánovaní online národnej bibliografie.

Smernice sa začínajú diskusiou o poslaní národnej bibliografie v novom prostredí a následne identifikujú používateľov a ich špecifické potreby. Pracovná skupina sa sústredila i na typy materiálov, ktoré treba zaradiť do národnej bibliografie a selekčné princípy v prípade, že nie je možné zaradiť všetko do národnej bibliografie pre množstvo materiálov. Ďalšie kroky sa týkajú špecifikácie funkcionality a smerníc pre rozhranie počítača. Pozornosť treba sústrediť aj na konceptuálnu súčinnosť s inými prostrediami a systémami.

ŠTRUKTÚRA SMERNÍC

Úvod

Obsahuje základné informácie, ktoré sa týkajú dejín národných bibliografií, ako aj vývoj odporúčaní. Stanovuje sa rozsah a cieľ dokumentu.

Hodnota národných bibliografií

Táto časť rozoberá poslanie národných bibliografií, podrobnú analýzu používateľov národnej bibliografie, ako aj dôvody a kontexty, v rámci ktorých pristupujú k národnej bibliografii. Základ ďalších kapitol tvoria požiadavky a kontext každej používateľskej skupiny. Dôraz sa kladie na požiadavky formulácie vyhľadávania (ako sú typické otázky), požadované zobrazenie bibliografických/autoritatívnych informácií a ďalšia funkcionality, ak je potrebná.

Selekčné kritériá

Kapitola uvádza selekčné princípy, ktoré pomôžu národným bibliografickým agentúram sformulovať ich vlastné selekčné kritériá. Neexistuje taký súbor selekčných princíпов, ktorý by mohol slúžiť každej národnej bibliografickej agentúre. V kapitole sa diskutuje o rôznych kritériách, ktoré možno zvažovať, i o racionálnom jadre, ktoré treba vziať do úvahy. Každá národná bibliografická agentúra si môže navrhnúť rámec selekčných kritérií, ktoré vyhovujú jej potrebám pri spravovaní národnej bibliografie danej krajiny a naplňajú akékoľvek právne smernice.

Úroveň katalogizácie

Integrácia webových a iných elektronických zdrojov predstavuje výzvu pre národné bibliografické agentúry.

Tradičné katalogizačné praktiky, ktoré predpokladajú analýzu s dokumentom v ruke pri všetkých zdrojoch, sa nedajú uplatniť na celom webe. S nárastom počtu digitálnych médií a formátov pribúdajú i nové výzvy na organizáciu a prezentáciu informácií a umožnenie prístupu k nim. Národné bibliografické agentúry si musia rozvrhnúť svoje limitované finančné zdroje čo najúčinnšie, aby dosiahli čo najširšie pokrytie pri priebežnom uspokojovaní existujúcich potrieb používateľov. Očakávanie voči možnostiam webu sa tiež zmenili. Používateľom už nestačí len vedieť, že špecifický zdroj existuje, zvykli si už na bezprostredný prístup k informácii priamo cez svoj počítač. Súčasné odporúčania IFLA a predchádzajúce smernice zdôrazňovali, že národné bibliografické agentúry majú rovnako pristupovať ku všetkým zdrojom. V novom kontexte už nie je tento prístup udržateľný. V budúcnosti sa bude vyžadovať odstupňovaný prístup, pri ktorom sa bude úroveň katalogizácie primeraná pre rôzne typy zdroja určovať podľa typu zdroja, úrovne metadát spojených so zdrojom a významnosti zdroja pre národnú bibliografiu.

Spolupráca s vydavateľmi

Niektoré národné bibliografické agentúry si už vybudovali úspešné pracovné vzťahy s vydavateľmi. K výhodám takejto kooperácie patrí okrem iného skrátenie času získania dokumentu (vydavatelia promptne poskytujú povinný výtlačok), zdieľanie a opätovné využívanie metadát, ako aj vzájomná propagácia.

Všeobecné smernice na tvorbu národnej bibliografie

Táto časť dokumentu podáva všeobecný organizačný prehľad o príprave národnej bibliografie so zámerom, aby ho používali tak už etablované národné bibliografické agentúry, ako aj agentúry, ktoré sa ešte len etablujú. Obsahuje právny rámec, organizačné alternatívy a možné obchodné modely. Národné bibliografie sa budujú v rôznych organizačných rámcoch a najmä novovytvorené národné bibliografické agentúry potrebujú získať prehľad o alternatívnych prístupoch.

Funkcionality elektronickej národnej bibliografie

Elektronická národná bibliografia je dôležitým informačným zdrojom pre rôzne používateľské skupiny v rôznych kontextoch. Preto by malo počítačové rozhranie umožňovať každú funkcionality, ktorú tieto skupiny potrebujú. Ich informačné potreby, kontext a požiadavky sú veľmi odlišné. Aby sme čo najlepšie slúžili všetkým používateľom, analyzujeme požiadavky týkajúce sa rozhraní, prístupových bodov, foriem vyhľadávania, zobrazovacích formátov a pridanej funkcionality. Jedna časť sa venuje aj otázkam interoperability.

ZÁVER

Materiál je vo fáze prípravy finálnej verzie kapitoly. Po konferencii IFLA v Durbane pristúpi pracovná skupina k finálnej redakcii textu. Ako svoj cieľ si stanovila prípravu dokumentu na všeobecnú diskusiu a celosvetové pripomienkovanie koncom roku 2007. Aby si smernice zachovali aktuálnosť a použiteľnosť, Bibliografická sekcia IFLA ich bude periodicky revidovať.

Spracovala Mária Okálová